

Медицина реклама 100 років тому

(на прикладі періодичних видань з фондів бібліотеки ОНМедУ)

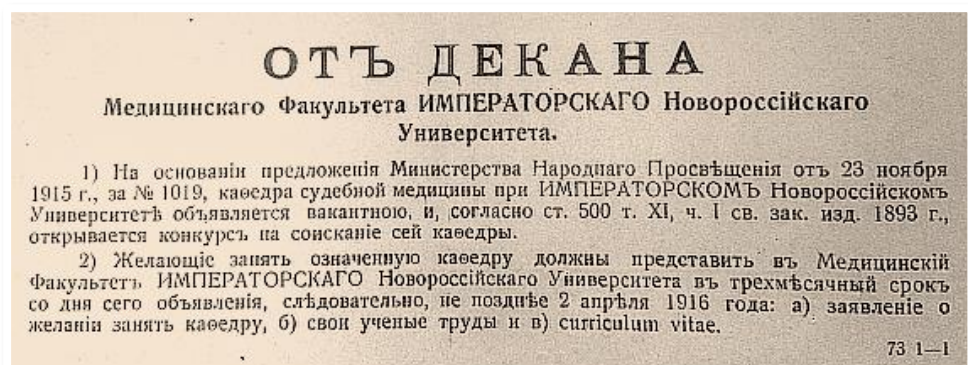
Реклама стала невід'ємною частиною сучасного життя. Але, перші рекламні оголошення відомі ще з епохи зародження давніх цивілізацій. Так, сучасні дослідники реклами вважають одним з найдавніших рекламних текстів

викарбуваний на камені напис, знайдений на руїнах Мемфіса: «Я, Ріно з острова Крит, з ласки богів тлумачу сновидіння».

Успішний розвиток реклами прийшовся на 14-15 ст. - період промислового виробництва паперу, друкарського обладнання та відкриття друкарських підприємств. Пройшов час, реклами було багато та й була вона дуже різноманітною, і вже до середини 18 ст. англійський парламент прийняв закон, який визначав, що предметом об'яв і публічних звернень мають бути тільки надійні речі — від товарів до репутації фірм або особистостей. Протягом століть змінювалася форма та зміст рекламних оголошень, і вони стали з'являтися на сторінках професійної літератури з метою, перш за все, охоплення «своїх» аудиторій.

Аналізуючи медичні періодичні видання 19- початку 20 ст. з фондів Наукової бібліотеки ми зіткнулися з цікавими рекламними оголошеннями про реалізацію медичної продукції, надання медичних послуг, і, звичайно ж, популяризація медичних препаратів. Вдалося знайти й декілька унікальних за змістом оголошень. Починаємо нашу розповідь про оголошення, що було надруковано в журналі «Русский врачъ» за 1916 рік.

Судячи з тексту, понад 100 років тому в нашому виші, на той час у **МЕДИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ**, вакантною була кафедра судової медицини.

Дбайливо перегортаючи «Южный медицинский журнал» 1925-26 рр. можна побачити, що центральні вулиці нашого міста були скрізь «медичні».

Візитівкою Одеси завжди вважалася красуня **Дерибасівська**, яка в 20-ті роки іменувалася вулицею Лассалья. Саме тут, в буд. № 16 розміщувався медичний магазин «**ОПТИКА-ХИРУРГИЯ**», завітати до якого за хірургічним інструментарієм та зубопротезним матеріалом запрошували «**УКРМЕДТОРГ**» на Жуковського та «**АПТУПРАВЛЕНИЕ**» на вул. Баранова, № 10. На цьому місці тепер [Одеське обласне базове медичне училище](#), а вулиця носить красиву назву [Княжа](#). [15]

За адресою вул. Садова, буд. 21 розташоване одне з найвідоміших місць в Одесі – пам’ятка архітектури регіонального значення – будинок Руссова, або Доходний будинок почесного громадянина Одеси мецената та колекціонера [О. П. Руссова](#). Особу популярність будинок здобув завдяки розташуванню в ньому «центральної» «**АПТЕКИ ГАЄВСЬКОГО І ПОПОВСЬКОГО**», яка на кінець 19 ст. була єдиним фармацевтичним закладом на півдні Росії, та задовольняла попит і потреби населення, а також повністю відповідала медичним канонам. [7] 3

оголошення в «Русском враче» за 1913 р. ми дізналися, що в аптеці можна було придбати **«ПЕРЕЖИРЕННЫЯ МЕДИЦИНСКІЯ МЫЛА ПО СПОСОБУ д-ра УННА»**, хладагент **«ХЛОР-ЕТІЛ»**, та провести мікроскопічні дослідження.

Крім аптеки, на початку 20 ст. в будинку № 21 по вул. Садовій медичні товари та послуги з ремонту медичної техніки пропонував **ТОРГОВИЙ БУДИНОК «В. НУРИКЪ»**.

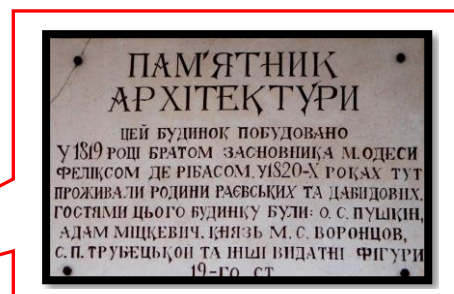
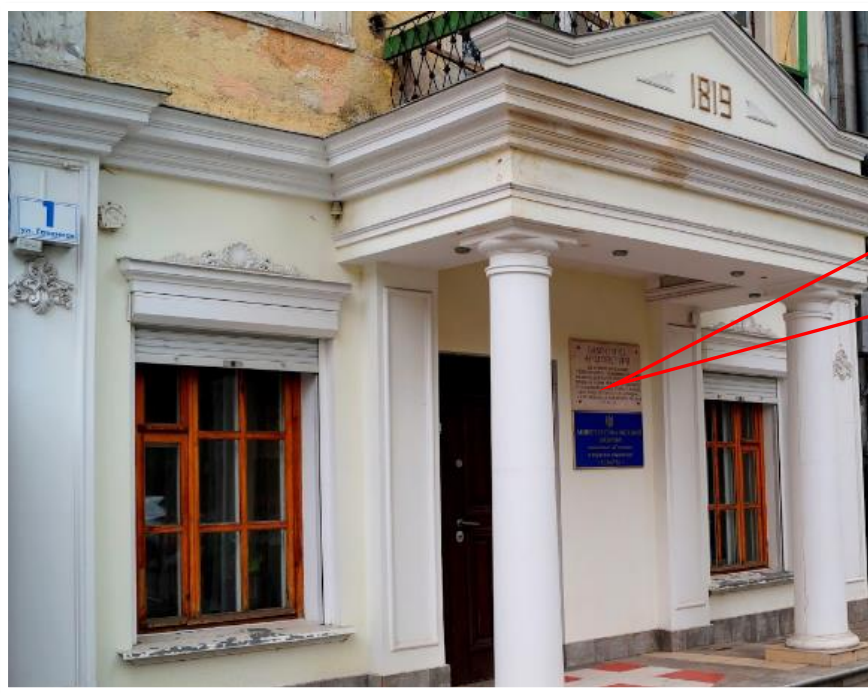
АПТЕКА
А. ГАЕВСКАГО и А. ПОПОВСКАГО
Перваяочные предметы стерилизованные.
Стерилизованныя подкожныя впрыскиванія въ запаянныхъ ампулахъ.
СКЛАДЪ АНЕСТЕЗИРУЮЩАГО СРЕДСТВА
для хирурговъ и зубныхъ врачей
„CHLOR—AETHYL“
Пережиренныя медицинскія мыла по способу
Д-ра УННА.
Химико-фармацевтическіе и галеновыя препараты для аптекъ частныхъ, земскихъ, больничныхъ и обществен. учреждений.
ПРИ АПТВКЪ АНАЛИТИЧЕСКІЙ КАБИНЕТЪ,
гдѣ производятся всякаго рода
химическія и микроскопическія изслѣдованія.
15—15—7

Фото вул. Садової з книги: *100 великих одесситов: [биогр. очерки] / сост.: А. Либин, Н. Маковец. - О.: Optimum, 2009. - 511 с. [1]*

На вул. Софіївській, в безпосередній близькості до Медичного Інституту, послуги з лікування хірургічних хворих пропонували в лікарні доктора Чаушанського.

Придбати ліки, хірургічний інструментарій та лабораторну техніку можна було на Садовій, Успенській та на вулиці, якої могло б й не бути в нашому місті – Гаванній (а чому – читайте [тут](#)) [10]. Саме на Гаванній, 6 Акціонерне товариство «Госмедторгпром » анонсувало свої нові препарати **АДОНІЛЕН (АДОНІС), ГИТАЛЕН, ДІГІНОРМ**. Поруч, у будинку № 1 М. І. Горбатенко та Г. А. Канунніков радили придбати медичні меблі власного виробництва. До речі, за цією адресою знаходиться Флігель зруйнованої садиби генерального консула Королівства обох Сицилій *Фелікса Де Рібаса*.

Фармакогнозія – найстаріша галузь медицини, отже, не дивно, що 100 років тому можна знайти рекламні оголошення ліків рослинного та тваринного походження.

Низький рівень гігієни та нездорове харчування сприяли тому, що шлунково-кишкові захворювання стали проблемою тих років. Тому велика частина лікарської реклами початку ХХ століття була орієнтована на відповідні медичні засоби.

Весьма полезный продукт из Cascara Sagrada

„CASCARINE

С² № 0² LEPRENCE“

(КАСКАРИНЪ ЛЕПРЕНСЪ)

ПОКАЗАНО: при привычных запорахъ, боляхъ печени; какъ противогнилостное средство для пищеварительныхъ путей, при атонии пищеварительного канала, запорахъ у беременных и кормящихъ грудью, отъ желчныхъ камней. Обновленный пріемъ въ пищу 2 пакети послѣ бѣлы или на ночь передъ сномъ.

Главное депо: 62, rue de la Tour (16) Парижъ.

Склады во всѣхъ аптекарскихъ магазинахъ и аптекахъ.

Медицинская Академія, 12 июня 1902 г.— Академія Наукъ, 1 апрѣля 1892 и 3 июля 1899 г.

З журналу «Практической врачъ» 1904 р.

КАСКАРИНЪ ЛЕПРЕНС (КОРА ЖОСТЕРУ), що активно використовувався у той час у боротьбі з закрепами. За рахунок дешевизни – часто фальсифікувалась, що навіть, було зафіксовано [«Циркуляром Управління головного врачебнаго инспектора № 1431 от 13 февраля 1909 г.»](#) [4]

Поруч з Каскарином – реклама **ГЕМАТОГЕНУ**, який, на початку 20 ст. випускався у вигляді рідини. Окремий акцент в рекламному оголошенні на те, як розпізнати справжній продукт і як уникнути його фальсифікованих підробок.

ГЕМАТОГЕНЪ Д-РА ГОММЕЛЯ.

Очищенный концентрированный гемоглобинъ (Герм. гос. пат. № 81391 70.0; химически чистый глицеринъ 20.0; ароматическія и вкусовые придачі 10.0 (алкоголь 2⁰/₁₀).

— до своей кровообразовательной способности, по содержанию органическихъ соединенийъ жѣлѣза и какъ діететическое питательное и укрепляющее средство для дѣтей и взрослыхъ въ случаяхъ общей слабости превосходить всѣ подобные препараты. —

ВЪ ОСОБЕННОСТИ НЕЗАМѢНИМЪ ВЪ ДѢТСКОЙ ПРАКТИКѢ.

Гематогенъ Гоммеля содержитъ въ себѣ кровѣ абсолютно чистаго гемоглобина, стерилизованнаго, свободнаго отъ находящихся въ кровѣ бактерий, еще и всѣ соли свѣжей крови, въ особенности же столь важныя по своей роли фосфорно-натронныя и калийныя), а равно и не менѣе необходимыя бѣлковыя вещества кровяной сыворотки въ концентрированномъ, очищенномъ и не распавшемся состояніи (значитъ неперевааренными).

Гематогенъ Гоммеля можетъ быть принимаемъ постоянно, цѣлыя годы, какъ діететическое, дополнительное въ ежедневной пищѣ средство. Такъ какъ онъ представляетъ собою естественный органический продуктъ, то никогда не позволится какіи-либо вредныя послѣдствія, въ особенности же не бываетъ неизбежнаго при продолжительномъ примененіи искусственныхъ желѣзныхъ препаратовъ оргазма.

Остерегайтесь поддѣлокъ! Предупреждаетъ касательно многочисленныхъ поддѣлокъ нашего препарата, въ особенности же просимъ остерегаться такихъ съ примѣсью эфира. Всѣ онѣ просто на просто самая обыкновенная смѣсь. Гемоглобинъ содержитсяъ въ нихъ не въ чистомъ видѣ, а съ примѣсью продуктовъ гниденія (гнишуровая кислота, мочевины, летучія жирныя кислоты, газы и проч.), следовательно въ видѣ — неочищенномъ. Просимъ поэтому Г-дъ врачей прописывать и требовать всякій разъ именно специально назв. препаратъ — настоящій **ГЕМАТОГЕНЪ ГОММЕЛЯ.**

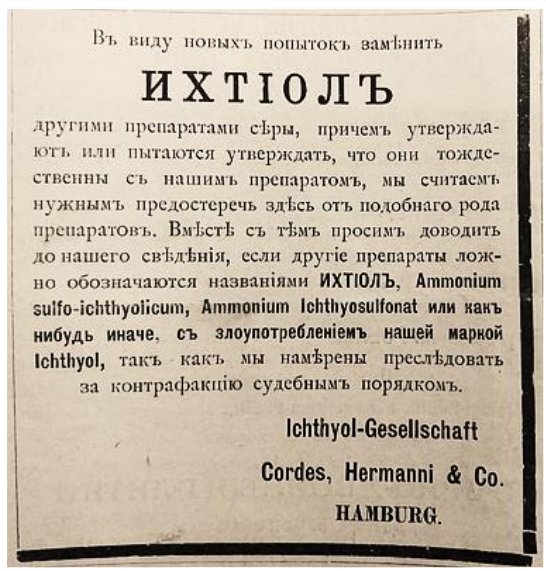
Пробныя количества: безвозмездно и франко къ услугамъ Г-дъ врачей, желающихъ личнымъ онытомъ проверить качество нашего препарата и отсылти о немъ. Съ требованіями таковыхъ просимъ обращаться въ наше разсѣлочное депо: **Больше-Охтенская Аптека, ОТДѢЛЕНІЕ ГЕМАТОГЕНЪ. С.-Петербургъ.**

Пріемныя дозы на 1 день. Для грудныхъ младенцевъ—2 чайныхъ ложки съ молокомъ (температура обыкновеннаго питья); для большихъ дѣтей—1—2 десертныхъ ложки (безъ придачі); для взрослыхъ—1—2 столовыхъ ложки ежедневно предъ обѣдомъ, въ виду специально анистико-возбудительнаго дѣйствія препарата.

Продажа во всѣхъ аптекахъ. Цѣна бутылки (8¹/₂ унцій) 1 руб. 60 коп.

Николай и К^о въ Цюрихѣ (Швейцарія).

Переслїдувати в судовому порядку за контрафакцію свого продукту мали намір й виробники відомого **ИХТИОЛУ**. Про це дуже суворо попереджала всесвітньо відома фірма «Ichthyolgesellschaft Cordes, Hermanni Co».

18-19 сторіччя – час активного розвитку фітохімії, відкриття важливих алколоїдів, серед яких – **ХІНІН**. Завдяки плідній праці французьких вчених Кавенту та Й. Пелетьє було налагоджено промислове виробництво «єзуїтського порошку» (назва кори хінного дерева, що походить від назви Єзуїтського ордену, монахи якого займалися розповсюдженням цього порошку). [14] Серед виробників хінної продукції на початку 20 ст. були об'єднані фабрики хініну Ціммера і Ко з Франкфурта-на-Майне, які пропонували свою продукцію на сторінках журналу «Практический Врачъ» в 1903 р.

Починаючи з кінця 19 ст. медицина досліджує вплив кисломолочних продуктів на організм людини. Зокрема, вивченням кефіру займалися відомі Ілля Ілліч Мечников та фундатор медичного факультету Новоросійського університету Володимир Валеріанович Підвисоцький. За вміст пробіотиків та інших корисних речовин кефір рекомендують пити **КЕФІР** при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, печінки, підшлункової, при ожирінні.

На сторінках журналу «Практический врач» за 1904 р. фирма Ф. Лейцмана пропонує придбати **КЕФІРНІ КОРЖИКИ** з метою виготовлення справжнього кефіру вдома.

А пакувалися вони у спеціальні бляшані коробки.

В Одесі завжди свіжий **КЕФІР** можна було скуштувати у Р. Хасензона на вул. Рішельєвській, № 26, про що свідчить реклама в щотижневику «Русский врач».

Серед чисельних рекламних оголошень тих років – пропозиції від відомих і в наш час фармацевтичних компаній.

Періодичні медичні видання початку 20 ст. рясніють рекламними об'явами від «Байер», «Шерінг», «Віші», «Рош» та ін.

«Farbenfabriken vorm. Friedr. Bayer & Co.»

 <p>Farbenfabriken vorm. Friedr. Bayer & Co., ELBERFELD. Фармацевтическое отделение.</p>	<p>Theocin ТЕОЦИНЪ синтетически образованный алкалоидъ чай. Сильное мочегонное. Показания: сердечный водянка, брышная водянка, при боляхъ почекъ, пока еще почечный эпителий способенъ работать. Пріемъ 0,2—0,4 грм. 3—4 раза въ день.</p>	<p>Helmitol ХЕЛМИТОЛЬ Новое улучшенное противоглистное средство при боляхъ моченого пузыря. Показания: воспаление мочевого пузыря, почечныхъ лоханокъ, фосфатурия, запятой переходный уретритъ, уретральные нарывы. Пріемъ 1 грм. 3—4 раза въ день.</p>	<p>Аристоксинъ Агуринъ Салофень Соляноникислый героинъ Протарголь Дуоталь Желѣзистая соматоза.</p>	
	<p>MESOTAN МЕЗОТАНЪ Новый салициловый препаратъ для местного употребленія при ревматическихъ боляхъ. Замѣна Gaultieria'доваго масла, совершенно безъ запаха и легко всасывается. Прим.: Смятьивать съ оливковымъ масломъ и слегка втирать 3 раза въ день.</p>	<p>ASPIRIN АСПИРИНЪ противоревматическое и успокаивающее. Лучшая замѣна салициловыхъ препаратовъ. Пріемъ: 1 грм. 3—5 разъ въ день.</p>	<p>26—2</p>	

Серед хімічних сполук, представлених компанією «Байер» - всім відомий **АСПІРИН** (Aspirin). З 6 березня 1899 року **АСПІРИН** було внесено в реєстр нових знаків Імперського патентного бюро під № 36433, як новий товарний знак, і став, фактично, офіційною торгівельною маркою компанії «Байер». [13] До речі, спочатку відкриття Аспіріну приписувалося Ф. Хоффману – штатному хіміку-досліднику «Байер», проте, після 1949 року экс-працівник компанії [Артур Ейхенгрін](#) заявив, що саме він був винахідником й керівником перших клінічних випробувань Аспіріну. Ейхенгрін був євреєм, під час Холокосту Другої світової війни був розорений та потрапив до концтабору. Така доля вченого не давала можливості відкрито відстоювати свої права, і, тільки в 1949 році за два тижні до своєї смерті Артур Ейхенгрін зробив сенсаційну заяву, в якій звинуватив Хоффмана в привласненні наукового відкриття і назвав його антисемітом. Історичну справедливість в кінці минулого століття намагався відстояти шотландський історик фармакології доктор Уолтер Снайдер, який вивчив архіви і з упевненістю заявляє, що автором найпопулярнішого в світі препарату є саме Ейхенгрін. [6] «Байер» намагається цю заяву спростувати, але судовий позов проти Снайдера не подає.

«Байер» представляє також ще один винахід А. Ейхенгріна – «протеїнове срібло» – **ПРОТАРГОЛ** (*Argentum proteinate*) – протимікробна, протигрибкова та противірусна активність якого доказана навіть сучасними дослідженнями.

«Roche»

Заснована у 1896 році компанія «Рош» (Roche), вже к 1900 р. опинилася

на межі банкрутства, і тільки завдяки завзятій роботі працівника компанії Е. Барелла та його розробці декількох успішних препаратів, «Рош» залишився «на плаву» і згодом став одним з лідерів фармації. Світ побачили такі ліки, як **СІРОЛІН** і **ДІГАЛЕН**, що стали

справжніми бестселерами на фармацевтичному ринку та продавалися понад 60

років. Активний розвиток компанії до Першої світової війни дозволили відкрити декілька агенцій «Рош» на території Російської імперії, зокрема в Одесі. [3]

До речі, саме реклама продуктів компаній «Байер» і «Рош» - найпопулярніша на сторінках медичної періодики початку 20 століття.

Курортна справа відноситься до найбільш древніх видів туристичної індустрії. Цілющі властивості багатьох природних чинників відомі з прадавніх часів. «Дивні» джерела і інші чинники ставали основою лікувальних таємниць храмів, нерідко були предметом релігійного культу. [5]

На пожовтілих сторінках періодичного другу медичних корпоративних видань можна побачити різноманітні оголошення від здравниць та бальнеологічних курортів. Так, активно запрошували лікуватися *грязями в Бердянську* (до речі, пелоїди використовували тут з 1902 р.).

Одеський *Бальнео-фізіотерапевтичний інститут (Лермонтовський курорт)* пропонував свої послуги щодо лікування захворювань нервової системи та системи шлунково-кишкового тракту. Свою історію курорт почав з приватного пансіонату І. Л. Тригера, який був розташований в Лермонтовському провулку, звідки й назва. «Фішкою» цього закладу був прилад для виготовлення

вуглекислої (наугеймської)

ванни з натуральною наугеймською сіллю та імпортованою із закордону грязью «Фанго». [11]

Поряд із вітчизняними курортами, активно анонсувалися і лікувальні установи Європи.

Так, італійський курорт [Ронченьо \(Roncegno\)](#) пропонував термальні і

мінеральні ванни та лікувальні води «естественного мышьяково-железистого источника». До речі, розміщення передбачалося в Grand Hotel Des Bains («готелі купалень», де є першокласні ресторани, «великий тьнистый парк і всякого рода лѣтний спортъ»), який існує й досі.

Сьогодення цього міста – зустрічі найбільших європейських керівників бізнесу. А до середини 19 ст. - це напівспустошені села, які сильно постраждали від чуми та війн. І так було б, можливо і далі, якби не відкриття німецького лікаря Alexander Spengler (1827 - 1901). Його «sheer madness idea» зі створення високогірних SPA довела, що мікроклімат долини цього міста дуже корисний для лікування хворих на легеневу патологію. Мова йде про **ДАВОС**.

Зі сторінок журналу «Русский врачъ» можна дізнатися, що вже в 1913 році кількість відвідувань цього кліматичного курорту складала понад 1 млн.

До речі, відомий «Острів скарбів» народився саме тут, під час проходження Р.Л. Стівенсоном лікування тяжкої форми туберкульозу легенів.

Абсолютними фізіотерапевтичними новинками того часу дивував та гостинно запрошував до себе швейцарський курорт **БЕАТЕНБЕРГ**. Тут пропонували електричні ванни та вібраційний масаж.

Санаторії в Польщі та Німеччини пропонували лікувати нервові хвороби, психічні розлади, захворювання щитоподібної залози на територіях, розташованих в лісних гущавинах та на берегах рік, в бальнеологічних курортах з *«центрального опаленням, ліфтом на всь етажі та центральним опаленням при низькому тиску»*.

Мінеральні джерела Віши відомі ще за часів Генріха Бурбонського. Але, найбільшу популярність бальнеологічний курорт на березі річки Альє набув після того, як його відвідали вінценосні доньки французького короля Людовіка XV. А грандіозна будівельна кампанія міста почалася після того, як Наполеон III (який лікував прояви спадкової хвороби шлунку термальними водами) перетворив його на свою курортну резиденцію. Тоді, й було закладено новий тон на «модний» напій в Віши – мінеральну воду (замість шампанського).

На початку 30-х рр. 19 ст. було запатентовано мініатюрний продукт – **«ПАСТИЛКИ ВІШИ»**, які містили видобуту з термальної води харчову соду. Було доведено їх терапевтичний ефект для поліпшення травлення.

Судячи з оголошення за 1904 р. виробництво пастилок вийшло далеко за межі Франції і на початку

20 ст. їх можна було придбати й на території Російської імперії, більше того, **«ПАСТИЛКИ ВІШИ»** – популярний сучасний смаколик, що й тепер можна купити у сувенірних крамницях.

Походження цього воістину цілющого напою — природне джерело з багатовіковою історією, яка сходить до часів римсько-гальських термальних лазень. З 1857 р. термальний курорт у передмісті де Жеремуа розпочинає випуск мінеральної води «**VITTEL**» з самих гір Вогези. В 1903 р. цілющі властивості цієї мінеральної води були визнані на державному рівні. І вже наступного року на сторінках щотижневика «*Практический Врач*» можна побачити рекламу «**VITTEL**».

«Боржомі» — мінеральна вода вулканічного походження, якій за природними мірками вже більше 1500 років. Але, як свідчать історичні дослідження, раніше вона використовувалася лише для купання, а не для пиття. А з 1894 року вже існував завод, що розливав воду в промислових масштабах. [8]

Отже, й не дивно, що в журналі «*Русский Врач*» за 1909-1914 рр. друкувалися рекламні оголошення цілющого мінерального напою.

На сторінках медичної періодики тих років можна побачити й дуже унікальні об'яви, наприклад, про продаж *вина, коньяку* або *какао*.

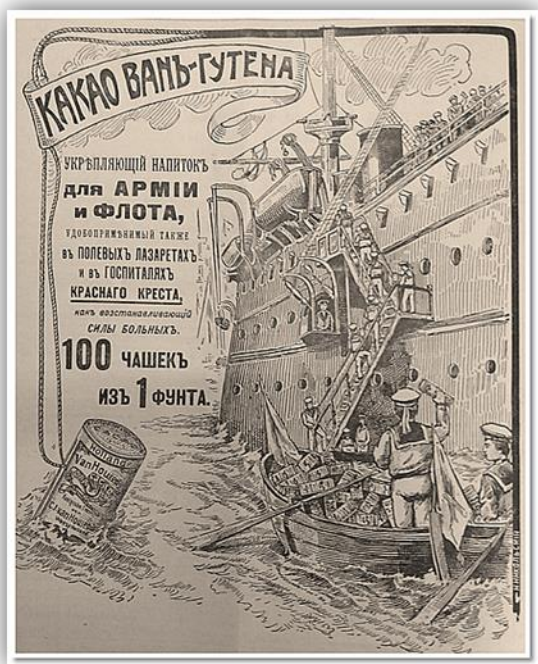
Так, відоме свого часу загальнозміцнююче вино «**СЕН-РАФАЕЛЬ**» активно рекламувалося як вино аптечне. Рекламна брошура з газети «*Практический врачъ*» за 1904 р. стверджувала, що цей напій «*улучшает нравственное и эмоциональное состояние больных, что способствует их выздоровлению*». Лікарі прописували видужуючим після важких хвороб, інколи навіть дітям і анемічним панночкам. В Києві у середині 19 ст. був навіть такий собі фанат «*передової французької школи вінолечения*» [2], в аптеці якого й можна було придбати цей корисний нектар.

Незвичайним було побачити на обкладинках медичних видань й рекламу **НАТУРАЛЬНОГО КОНЬЯКУ** тов-ва «Н. Л. Шустовъ съ Сыновьями».

Цікаво, що у 1900 році зразки коньяку були *анонімно* відправлені на Всесвітню виставку до Парижа, де Шустови отримали Гран-прі і стали *єдиними нефранцузькими* виноробами, яким дозволили на етикетках писати слово «cognac». Додали деякі нотки авантюризму Шустови й до реклами свого продукту. Так, "вони наймали людей, які їхали до Франції і там в ресторанах вимагали подати їм коньяк "Шустов". Коли виявлялося, що такого напою в меню немає, клієнти влаштовували скандал. Після таких випадків власники ресторанів стали замовляти одеський коньяк". [12]

Не можна відмовити у креативності, навіть, у шокуючій креативності, рекламодавцям компанії *Конрада Ван Гутена*. «Шоколадному магнату» того часу, який активно намагався довести корисні властивості **КАКАО** та завоювати свою частину ринку, прийшла на думку альтернативна спроба достукатися до покупців унікальним візуально-вербальним спектаклем.

Так, злочинець, засуджений до страти, викрикнув, стоячи на ешафоті, в натовп: «Купуйте *какао Ван Гуттена!*» Зробив він це в обмін на солідну суму від виробника какао для своїх спадкоємців. Буквально наступного дня Ван Гуттен, став одним з найвідоміших людей, його ім'я друкувалося у всіх газетах, а какао вмить розкуповувалося з прилавків. Весь Амстердам обговорював цей волаючий випадок – пані розмовляли про це в літературних салонах, а газети пістрявили

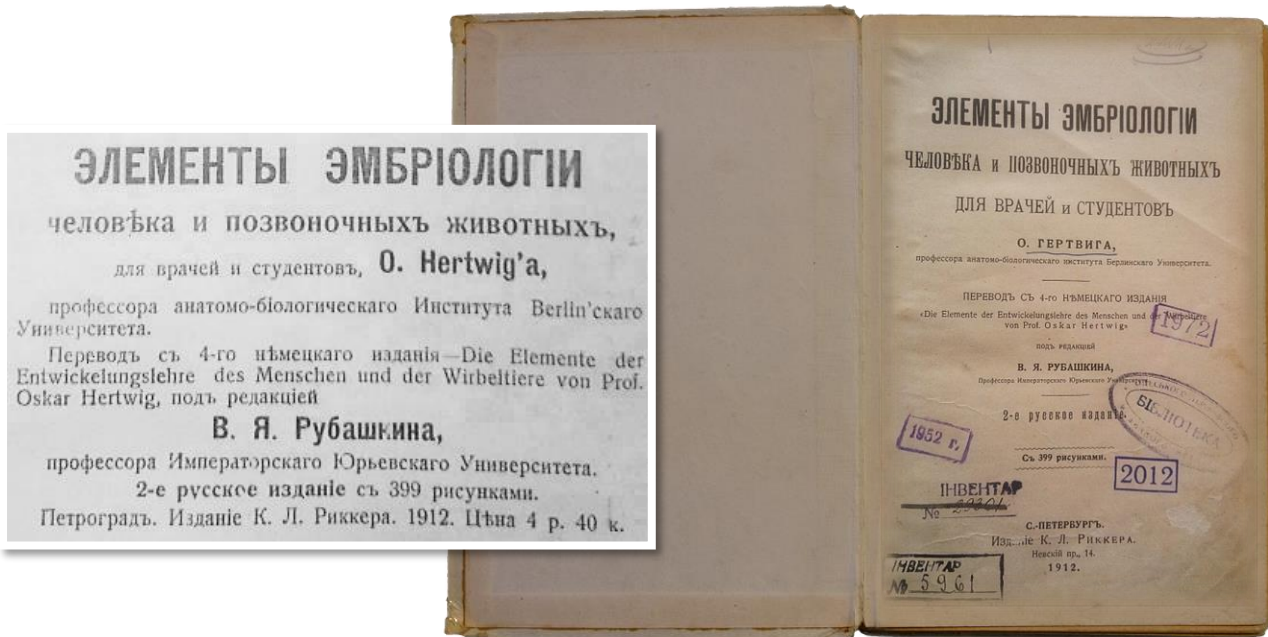
заголовками, підраховуючи гроші, які компанія Ван Гуттена заплатила нещасному. Ну а сторинки багатьох видань (зокрема й медичних) рясніли різноманітними оголошеннями **КАКАО ВАН ГУТТЕНА**, підкреслюючи корисність цього порошку. [9]

Вдосконалення рекламних оголошень – запорука вдалої реалізації товару. Дотрималися цього правила й виробники реклами тих часів, роблячи *ключові словесні форми* об'яв максимально інформативними та корисними для розширення аудиторії покупців.

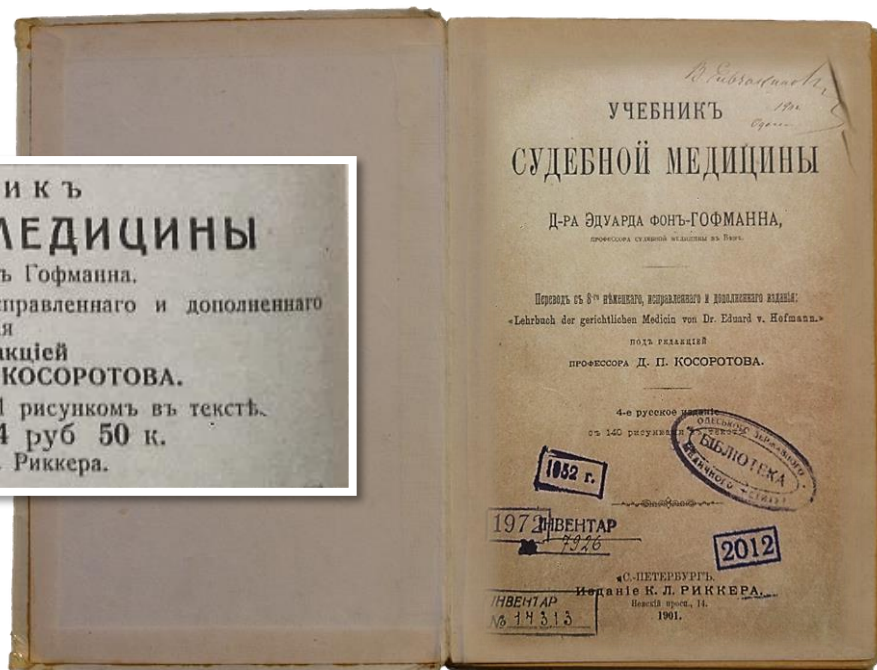
Поруч із посиланнями на «авторитети», рекламні слогани часто використовують цілком «побутові» аргументи: так, **МНОГОБРОМИСТЫЙ ЭЛИКСИРЪ ИВОНЪ** «рекомендований медичними знаменитостями Парижа», **ГЕМАТОГЕН д-ра ГОММЕЛЯ** «незамінний в дитячій практиці», **АСТЕРОЛ** «не псує інструмент», **ПРОТИЛІН** «так само важливий для людини, як

суперфосфат для рослин”, а вино **СЕНЬ-РАФАЭЛЬ** – «лучший друг желудка» і «превосходно на вкус».

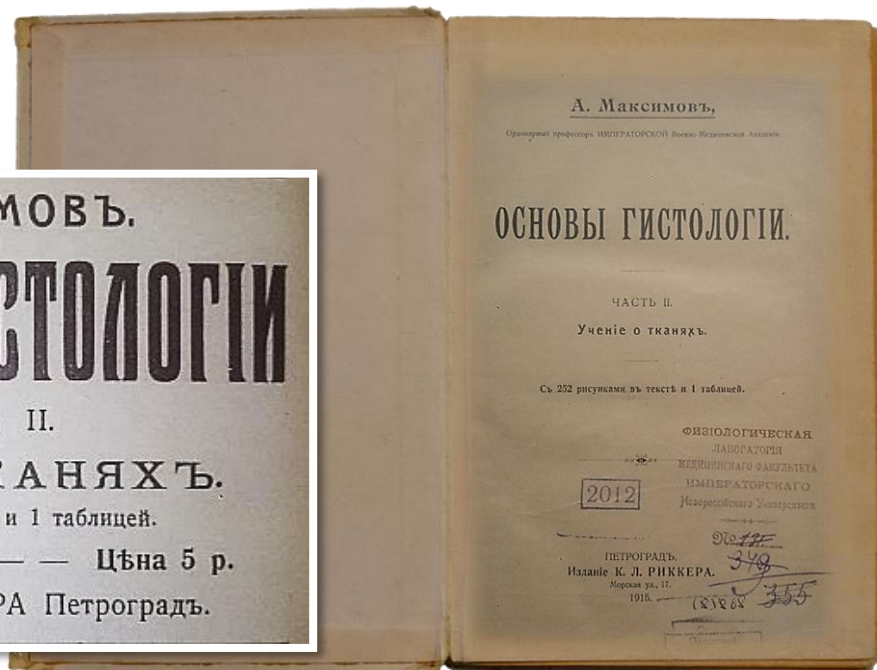
Цікаво було знайти на сторінках періодики тих часів анонси **новинок медичної літератури**. Слід зазначити, що багато з цих видань досі дбайливо зберігаються у фонді нашої бібліотеки. Ось, деякі з них:

У Ч Е Б Н И К Ъ
СУДЕБНОЙ МЕДИЦИНЫ
 д-ра Эдуарда фонъ Гофманна.
 Переводъ съ 9-го нѣмецкаго исправленнаго и дополненнаго
 изданія
 подъ редакціей
 бывш. проф. Д. П. КОСОРОТОВА.
 6-ое русское изданіе съ 141 рисункомъ въ текстѣ.
 1912 г. Цѣна 4 руб 50 к.
 Изданіе К. Л. Риккера.

А. МАКСИМОВЪ.
ОСНОВЫ ГИСТОЛОГИИ
 Ч А С Т Ъ П.
УЧЕНІЕ О ТКАНЯХЪ.
 Съ 252 рис. въ текстѣ и 1 таблицей.
 1915 г. — — 614 стр. — — Цѣна 5 р.
 Изданіе К. Л. РИККЕРА Петроградъ.

Цією короткою розповіддю, спираючись на рекламні матеріали періодичного друку, ми спробували розповісти, яка саме фармацевтична продукція була найбільш визною, які фармфірми вже тоді були представлені на ринку, де можна було отримати належну медичну допомогу. Ще більше цікавих оголошень у незвичайній [віртуальній виставці «Фармпромоушн на початку ХХ ст.»](#).

Література

1. 100 великих одесситов : [биограф. очерки] / сост. : А. Либин, Н. Маковец. – Одесса : Optimum, 2009. – 511 с.
2. Аптечное вино. – Режим доступа : <https://www.gorodkiev.com/aptechnoe-vino.html>
3. Аржанов Н. П. Русский проект “Рош”: “Серебряный век” рекламы препаратов фирмы в корпоративной медицинской периодике / Н. П. Аржанов // Провизор. – 1999. – № 10. – Режим доступа : <http://www.provisor.com.ua/archive/1999/N10/arganov.php>
4. Аржанов Н. П. Фальсификация лекарственных средств — истинная и мнимая. Подпольные фабрики и дилерские сети / Н. П. Аржанов // Провизор. – 2000. – № 15. – Режим доступа: <http://www.provisor.com.ua/archive/2000/N15/arganov.php>
5. Борисова А. В. История развития санаторно-курортного дела в России / А. В. Борисова, Ю. Ю. Иерусалимский // Современные проблемы сервиса и туризма. – 2009. – №3. – С. 31–34. – Режим доступа : http://tourlib.net/statti_tourism/borisova2.htm
6. Вайсман Тания Непризнанный изобретатель аспирина Артур Эйхенгрин / Т. Вайсман. – Режим доступа : <https://grimnir74.livejournal.com/11041706.html>
7. Дома Руссова больше не будет. Вместо него власти «дарят» городу международный конгресс–холл // ODESSA DAILY. – Режим доступа : <http://odessa-daily.com.ua/news/doma-ryssova-bolwe-ne-bydet-id23975.html>
8. История «Боржоми». – Режим доступа : https://www.borjomi.com/int_ru/water/history/#1
9. От какао не «на бобах». – Режим доступа : <https://yarodom.livejournal.com/708429.html>
10. Котельникова М. Гаванная в Одессе: улица, которой не должно было быть / М. Котельникова // Лоция. – Режим доступа : <https://lotsia.com.ua/article/gavannaya-v-odesse-ulica-kotoroy-ne-dolzhno-bylo-byt?fbclid=IwAR1MjP6CenL5UA0toS7wC239SoaTDr0adlLLXxJvKiVbJKFFCLN Wn8iYmo>

11. Открытие Лермонтовского морского курорта // Одесские новости. – 1914. – № 9376. – 9(22) июня. – Режим доступа: <http://viknaodessa.od.ua/old-photo/?lermontovskij-sanatorij-1917>

12. Серова, Валерия История рекламы: ради спроса — пистолет в театре и летающие консервы / В. Серова, М. Полина // Сегодня. – 2017. – 14 нояб. – Режим доступа : <https://www.segodnya.ua/lifestyle/fun/istoriya-reklamy-radi-sprosa-pistolet-v-teatre-i-letayushchie-konservy-1069797.html>

13. Становлення міжнародної компанії (1881–1914) : [Історія Байєр]. – Режим доступу : <http://www.bayer.ua/about/history/18811914/>

14. Сятиня, Михайло Л. Історія фармації : Навч. посібник для вищ. навч. закладів / М.Л. Сятиня. – Львів : [б. в.], 2002. – 657 с.

15. Улицы Одессы: Княжеская. – Режим доступа : <https://od.vgorode.ua/news/obzory/301048-ulytsy-odessy-kniazheskaia>